

Місце і розвиток міжнародної торгівлі в системі міжнародних економічних відносин

Пахуча Е.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри прикладної економіки і міжнародних економічних відносин
Харківського національного аграрного університету імені В.В. Докучаєва

Статтю присвячено дослідженню сучасного стану міжнародної торгівлі в системі міжнародних економічних відносин. Визначено тенденцію світового товарообігу й світового реального ВВП, досліджено динаміку цін на основні товари та внески окремих регіонів у зростання обсягу світової торгівлі. Систематизовано основні чинники розвитку міжнародної торгівлі.

Ключові слова: міжнародна торгівля, міжнародні економічні відносини, світовий товарообіг, експорт та імпорт, чинники розвитку.

Пахучая Э.В. МЕСТО И РАЗВИТИЕ МЕЖДУНАРОДНОЙ ТОРГОВЛИ В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ

Статья посвящена исследованию современного состояния международной торговли в системе международных экономических отношений. Определена тенденция мирового товарооборота и мирового реального ВВП, исследованы динамика цен на основные товары и вклад отдельных регионов в рост объема мировой торговли. Систематизированы основные факторы развития международной торговли.

Ключевые слова: международная торговля, международные экономические отношения, мировой товарооборот, экспорт и импорт, факторы развития.

Pakhucha E.V. PLACE AND DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL TRADE IN THE SYSTEM OF INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

The article is devoted to the study of the current state of international trade in the system of international economic relations. The trend of world commodity turnover and world real GDP is determined, the dynamics of prices for basic goods and the contributions of individual regions to the growth of world trade volume are investigated. The main factors of development of international trade are systematized.

Keywords: international trade, international economic relations, world trade, export and import, factors of development.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Міжнародна торгівля є однією з форм міжнародних економічних відносин. Вона займає провідне місце в системі всесвітніх економічних відносин. Міжнародний торговий обмін є одночасно і передумовою, і наслідком міжнародного поділу праці, виступає важливим фактором формування і функціонування світового господарства. У своїй історичній еволюції він пройшов шлях від одиничних зовнішньоторговельних операцій до довгострокового великомасштабного торгово-економічного співробітництва. Своєрідність цих процесів у післявоєнний період особливо рельєфно відкривається під час аналізу довгострокових тенденцій, особливостей, форм і методів спільної торгівлі. В умовах глобалізації світової економіки рівень соціально-економічного розвитку окремих країн значною мірою залежить від зовнішньоекономічного сектору. Зростають міжнародні обороти товарів і послуг, прискорюється рух капіталу і фінансових ресурсів [1, с. 39].

Вільна міжнародна торгівля стимулює конкуренцію й обмежує панування монополій. Зростаюча конкуренція іноземних фірм змушує місцеві фірми переходити до виробничих технологій, що забезпечують найбільш низькі витрати на створення відповідних товарів. Звичайно, перехід на нові технології припускає використання самих новітніх досягнень у сфері науки і техніки, що у цілому сприяє підвищенню якості продукції, росту продуктивності праці, економічному розвитку країни. Вільний міжнародний обмін товаром надає споживачам можливість вибору більш різноманітного асортименту товарів. За вартісними масштабами в загальному комплексі світогосподарчих зв'язків зовнішньоторговельний обмін продовжує зберігати лідируючі позиції.

Міжнародна торгівля сьогодні все тісніше переплітається з іншими сферами відтворювального процесу, виступає відображенням, наслідком та стимулом цих взаємозв'язків, а її спонукаючи мотиви зачіпають самі основи

організації сучасного глобалізованого виробництва. Як на етапах раннього капіталізму внутрішня торгівля була рушійною силою стимулювання капіталістичного виробництва, так і сьогодні міжнародна торгівля є локомотивом глобалізації виробництва та розподілу соціального продукту [2, с. 66]. Докорінні зміни у сфері виробництва, обігу та фінансів переконливо свідчать про поширення й поглиблення глобалізації економічної діяльності в сучасному світі на мікро- та макроекономічному рівнях. Глобалізація є об'єктивним, але досить складним, комплексним і суперечливим явищем, яке одночасно сприяє і зміцненню співробітництва, і посиленню конкуренції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роль міжнародної торгівлі у процесах розбудови господарства та окремі питання розвитку міжнародної торгівлі досліджуються в працях вітчизняних учених, таких як: Т. Кожухова, Л. Кузнєцова, А. Мазаракі, Т. Мельник, В. Мойсей, Ю. Руденко, О. Саліхова, В. Торопков, О. Чернега та ін. Визнання взаємозв'язку між динамікою розвитку країн та їх участі в міжнародній торгівлі, впливу торгівлі в системі міжнародних економічних відносин, установа на напрямів активізації зовнішньої та міжнародної торгівлі в умовах глобальної нестабільності, безумовно, є важливими завданнями економічних досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основною метою статті є дослідження значення міжнародної торгівлі та її місця в системі міжнародних економічних відносин, а також дослідження сучасного стану основних показників розвитку міжнародної торгівлі та основних чинників її розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародна торгівля посідає чільне місце у системі міжнародних економічних відносин. Вона є водночас передумовою і наслідком міжнародного поділу праці. Впродовж свого історичного розвитку міжнародна торгівля пройшла шлях від окремих і часто випадкових зовнішньоторговельних операцій до довгострокового великомасштабного торговельно-економічного співробітництва. Сучасна науково-технічна революція стимулювала міжнародний торговельний обмін. Специфіка сучасного етапу міжнародної торгівлі з особливою виразністю виявляється у процесі аналізу її довготермінових тенденцій, форм і методів. Міжнародна торгівля – центральна ланка складної системи світогосподарських зв'язків, що об'єднує практично всі країни світу в єдину міжнародну еконо-

мічну систему [1, с. 4]. У міжнародній торгівлі беруть участь суб'єкти як міжнародного публічного права, так і міжнародного приватного права. До них належать держави, державні утворення, міжурядові організації, нації, що борються за свою незалежність, юридичні особи, фізичні особи – підприємці. Міжнародна торгівля є засобом, який країни світу застосовують для розвитку і поглиблення спеціалізації своїх економік, підвищення продуктивності праці та ефективного використання своїх ресурсів.

На початку XXI ст. регіоналізація стала супутником глобалізації економічної діяльності й розвивається в межах так званої «малої глобалізації» – територіально-економічних об'єднань стосовно невеликих груп країн на основі взаємної лібералізації торгівлі, руху капіталу і робочої сили. Одним із найстаріших представників інтеграційного угруповання такого типу є Європейський Союз. У сучасному світі налічується десятки таких об'єднань. До них належать такі відомі великі міжнародні регіональні організації, як АСЕАН або НАФТА, так і менші економічні та митні союзи, «спільні ринки» і зони вільної торгівлі. З одного боку, регіоналізація сприяє розвитку інтеграційних процесів, з іншого – створює додаткові бар'єри на шляху глобалізації й призводить до посилення суперечностей і конкуренції між різними економічними об'єднаннями [3, с. 108]. Міжнародна торгівля, як і раніше, є важливим стимулом зростання міжнародної економіки. Міжнародні торговельні потоки помітно випереджають зростання світового обсягу виробництва (рис. 1).

Обсяг світової торгівлі відзначався низькими темпами зростання з моменту фінансової кризи 2008 р. і збільшився лише на 1,3%, що вимірюється середнім експортом та імпортом. Слабкість зростання світової торгівлі продовжується на протязі 2016 р., що частково зумовлене продовженням слабкості розвитку у світовій економіці. Це також відображало більш глибокі структурні зміни в співвідношенні між торговим та економічним зростанням.

Недостатній ріст світової торгівлі в 2016 р. супроводжувався слабким реальним ВВП, зростання на ринку курсу валют – 2,3%. Загалом зростання торгівлі набагато більш нестабільне, ніж зростання ВВП на глобальному рівні, хоча вони схильні до підйому і падіння разом. Хоча обсяг світової торгівлі дещо зріс у 2016 р., світовий реального ВВП

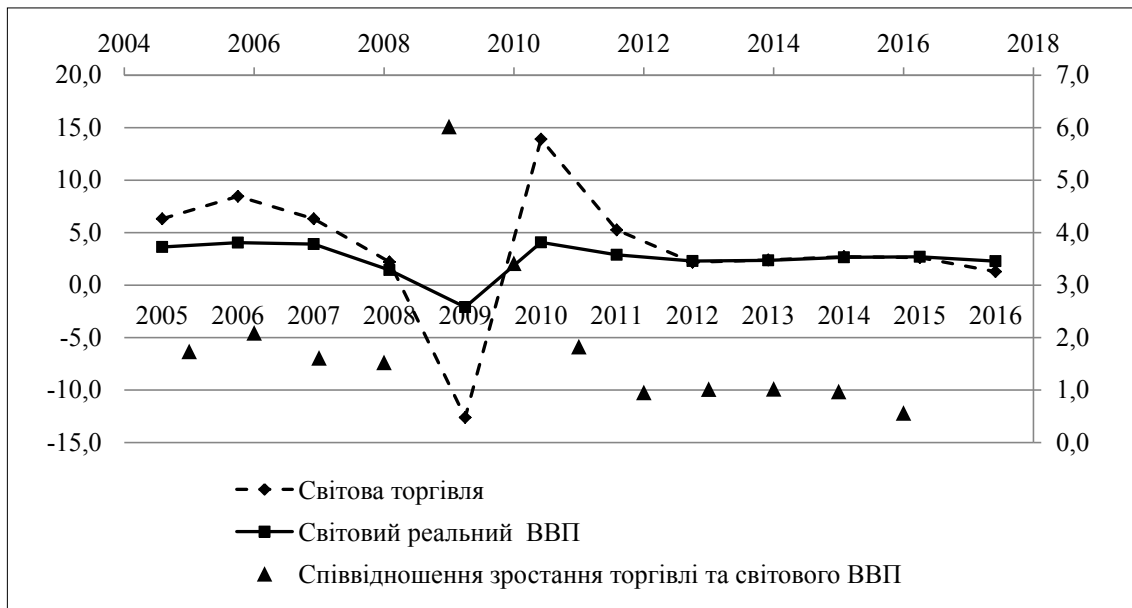

Рис. 1. Тенденція розвитку світового товарообігу та світового реального ВВП, %, 2005–2016 рр.

Джерело: визначено на основі [4]

зменшився у вартісному виразі до падіння експортних та імпорتنих цін.

Світ експорту товарів у 2016 р. оцінюється в 15,46 трлн. дол. США (на 3,3% більше від попереднього року). У всіх регіонах зареєстровано зниження експортного товару в 2016 р., з найменшим падінням зареєстроване в Європі (-0,3%), а найбільший – на Співдружність Незалежних Держави (-16,2%). У країнах Європейського Союзу імпорту дещо збільшився (0,2%), а всі інші регіони зареєстрували зниження. Світовий експорт комерційних послуг зріс усього на 0,1% у 2016 р., на загальну суму 4,77 трлн. дол. США. В усіх регіонах реєструвався аналогічний рівень зростання з найсильнішим рівнем продуктивності в Азії, імпорту в країнах Азії вищий за інші регіони (з ростом 2,6%). Як і в 2015 р., невідповідність між зростанням торгівлі за обсягом і значенням в 2016 р. переважно відображає як зниження цін на сировинні товари, так і подорожчання долара США. Однак ці зміни цін були не настільки значні в 2016 р., як у 2015 р. (рис. 2).

Паливо зазнало найбільше падіння ціни, ніж інші категорії первинних товарів у 2016 р. – на 16,5%. Менше падіння цін було зареєстровано для сільськогосподарської сировини (-5,7%) та металів (-5,4%). Ціни на їжу і напої трохи зросли (1,3%). Ціни на товари у цілому зменшились приблизно на 10% у 2016 р. Це значно менше, ніж зафіксовано в 2015 р. але все ж значне, особливо для країни-вироб-

ника, чії доходи від експорту знижувалися, хоча й повільніше.

Міжнародна торгівля включає експорт та імпорту товарів, співвідношення між якими називають торговельним балансом. У статистичних довідниках ООН наводяться дані про обсяг і динаміку світової торгівлі як сум вартості експорту всіх країн світу. Стан світової торгівлі в 2016 р. був результатом кількох факторів, які мали вплив на імпорту економік країн, що розвиваються. Країни, що розвиваються, постраждали сильніше від скорочення імпорту в 2016 р., але зростання відновилося у другому кварталі, й до кінця року імпорту повернувся до попереднього рівня. Економіка продовжувала зростати, загальна слабкість імпорту була перекрита за рахунок експорту. Імпорту розвинених країн зріс на 2,0% у 2016 р., а в країнах, що розвиваються, – на 0,2%. Експорт в економічно розвинутих країнах у 2016р. зріс на 1,4% і на 1,3% – у країнах, що розвиваються. У світі постраждали регіони у різному ступені від зниження рівня торгівлі в 2016 р. (табл. 1).

Перший квартал характеризувався фінансовою турбулентністю, яка торкнулася Китаю та його регіональних торгових партнерів. Азіатський імпорту упав у першому кварталі, але спад був недовгим і в кінцевому підсумку зафіксовано зростання на 2,0% за рік.

Зниження імпорту Південної Америки та інших регіонів (включаючи Африку, Близь-

кий Схід та СНД, у тому числі асоційовані та колишні держави-члени) був сильнішим та стрімкішим, ніж у будь-якому іншому місці, переважно за рахунок низьких товарних цін. Значна частина спаду імпорту в Південній Америці була пов'язана із ситуацією у Бразилії, яка залишилася в серйозному спаді.

Тим часом Європа збільшувала експорт та імпорт швидше, ніж Північна Америка, яка має з початку 2015 р. різкий спад. Північна Америка зробила внесок лише 0,1% питомої ваги імпорту в структуру загального

світового імпорту, що набагато менше, ніж у 2015 р., коли імпорт Північної Америки додав світовому імпорту 1,2% і зростання імпорту становило 2,9%.

Азія та Європа були єдиними регіонами, які зробили значні позитивні результативні внески у світовий імпорт у 2016 р.: Європа – 1,6 в. п. (39% від загального збільшення), Азія – 1,9 в. п. (49% від загального обсягу).

Товарні ціни та курси валют відіграли велику роль у визначенні регіональних внесків у світову торгівлю, що вплинуло на

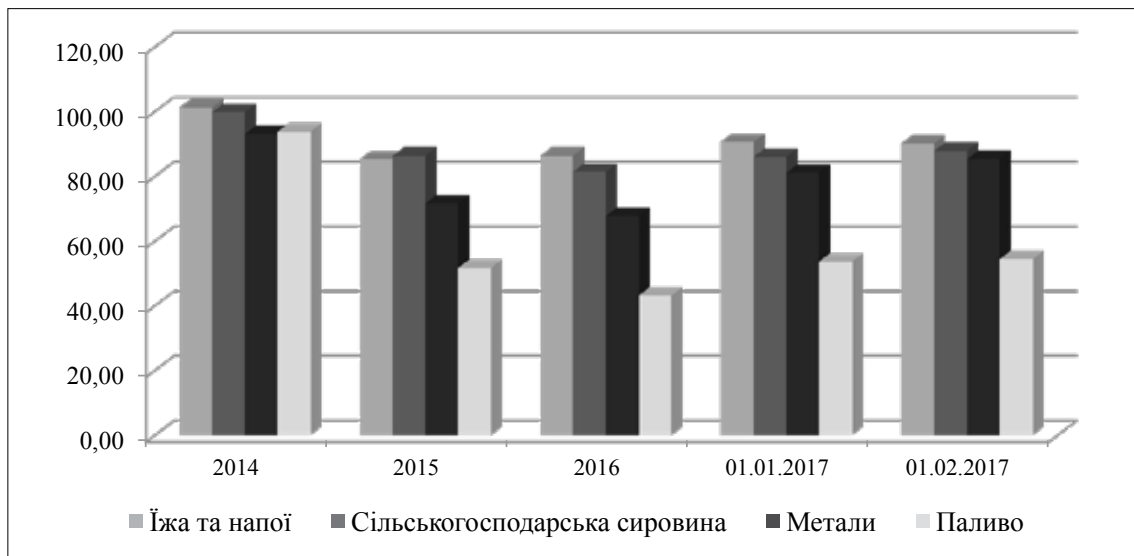

Рис. 2. Динаміка цін на основні товари, 2014 р. – лютий 2017 р.
(індекси значень, дол. США)

Джерело: визначено на основі [5]

Таблиця 1

Внески у зростання обсягів світової торгівлі за регіонами, 2011–2016 рр.
(річна процентна зміна,%)

Експорт						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Північна Америка	0,85	0,56	0,35	0,54	0,09	0,07
Південна та Центральна Америка	0,24	0,04	0,07	-0,09	0,09	0,07
Європа	2,04	0,28	0,59	0,72	1,29	0,52
Азія	2,12	0,89	1,79	1,42	0,38	0,66
Інші регіони	0,21	0,56	-0,01	0,10	0,50	0,03
Світ	5,48	2,33	2,79	2,69	2,36	1,34
Імпорт						
Північна Америка	0,8	0,5	0,2	0,8	1,2	0,1
Південна та Центральна Америка	0,5	0,01	0,2	-0,1	-0,2	-0,3
Європа	1,3	-0,7	-0,1	1,2	1,6	1,1
Азія	1,9	1,1	1,5	0,9	0,9	0,6
Інші регіони	0,5	1,0	0,2	-0,1	-0,5	-0,2
Світ	5,1	2,0	2,0	2,7	2,9	1,2

Джерело: визначено на основі [4]

зростання в 2016 р. Зниження цін на нафту і метали із середини 2014 р. позбавили експортерів ресурсів доходу, необхідного для придбання імпорту, тим самим зменшуючи обсяг їх імпорту. Ціни стабілізувалися і встановилося часткове відновлення з початку 2016 р., але повернення до рівня цін минулих років навряд чи можливе. Зменшення ціни на товар, як правило, допомагає чистим імпортерам і шкодить чистим експортерам, тому їх вплив на глобальний рівень вирівнюється в принципі. Проте на практиці спад цін із 2014 р. мав великий негативний вплив на виробництво ресурсів країни без відповідного прискорення до країн – імпортерів ресурсів.

Азія й Африка залишаються головними одержувачами допомоги для торгівлі. Ініціатива «Допомога в торгівлі» спрямована на те, щоб допомогти країнам, що розвиваються, використовувати торгівлю, як засіб досягнення економічного зростання та пом'якшення бідності [6]. Ця ініціатива підтримує інтеграцію економік, що розвиваються, особливо найменш розвинених країн, у багатосторонню торговельну систему шляхом мобілізації міжнародних ресурсів для подолання обмежень, які зазнають ці країни, щоб вони могли більш ефективно брати участь у глобальній торгівлі та отримувати вигоду від цієї діяльності. Однією з головних цілей ініціативи є підвищення спроможності країн, що розвиваються, до торгівлі та використання можливостей доступу до ринку.

Зростання міжнародного товарообігу зумовлене різноманітними чинниками, які мають природно-географічний, соціально-економічний або політичний характер. До них, наприклад, належать: наявність факторів виробництва; розмір території; кількість населення; рівень економічного розвитку; історичні традиції; форми організації зовнішньоекономічних зв'язків тощо. Найсильніше ж на стабільний та стійкий ріст міжнародної торгівлі в сучасних умовах впливають: розвиток міжнародного поділу праці та інтернаціоналізація виробництва й обміну, глобалізація світової економіки, науково-технічна революція та прогрес, транснаціоналізація, розвиток процесів торгово-економічної інтеграції, лібералізація міжнародної торгівлі, посилення наднаціонального регулювання тощо.

Розвиток міжнародного поділу праці породжує, з одного боку, виникнення фірм, що випускають обмежену номенклатуру напівфабрикатів, вузлів, деталей чи спеціалізуються на окремих стадіях виробництва, а з іншого –

призводить до поглиблення інтернаціоналізації виробництва, об'єднання вузькоспеціалізованих підприємств у єдині міжнародні виробничі комплекси.

Основними чинниками розвитку міжнародної торгівлі вважаються такі:

- поглиблення міжнародного поділу праці та інтернаціоналізація виробництва;
- впровадження досягнень науково-технічної революції, що, зокрема, виявляється в оновленні основного капіталу, створенні нових видів продукції, виникненні нових галузей економіки та реконструкції традиційних;
- активізація діяльності транснаціональних корпорацій на світовому ринку;
- лібералізація міжнародної торгівлі на багатосторонній основі, що виявляється у скасуванні або зниженні тарифних і нетарифних обмежень, утворенні вільних економічних зон, запровадженні спільного підприємництва;
- розвиток торговельно-економічної інтеграції за допомогою створення зон вільної торгівлі, запровадження єдиного тарифу щодо країн, які не беруть участі в економічних угрупованнях, формування спільних ринків і валютно-економічних союзів;
- отримання політичної незалежності територіями, які раніше належали до колоніальних імперій, і поява «нових індустріальних держав» [6; 7, с. 12; 8, с. 37].

Для перетворення зовнішньоекономічної діяльності в реальний чинник економічного зростання необхідно розробити довгострокову стратегію зовнішньоекономічної діяльності у контексті реалізації стратегічних орієнтирів розвитку економіки країн загалом.

Висновки з цього дослідження. Міжнародна торгівля пов'язана з істотними витратами, у тому числі на транспортування і штучні торгові бар'єри, такі як тарифи. Для прийняття рішення про доцільність та обсяги виробництва, експорту та імпорту країни зіставляють витрати, пов'язані з міжнародною торгівлею, з приростом ефективності в результаті цієї діяльності. Інфляція може змусити центральні банки посилити монетарну політику, що спричиняє зниження економічного зростання та торгівлі в короткостроковій перспективі. Зміни в бюджетній політиці також можуть мати непередбачені міжнародні наслідки, які можуть зменшити глобальну економічну активність та торгівлю. Нарешті, можливість збільшення застосування обмежувальної торгової політики може вплинути на попит та інвестиції, а також скоротити економічне зростання в

середньостроковій та довгостроковій перспективах. У світлі цих міркувань імовірність виникнення ризиків є значною. Основними факторами зростання міжнародної торгівлі є подальша еволюція техніки та технології у

виробництві, розвиток інновації в транспортній сфері, підйом інвестиційної діяльності, а також різні темпи розвитку європейських держав, використання вигідних умов законодавства та зростання рівня освіти населення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Єріна І.В. Міжнародна торгівля послугами: тенденції розвитку і структура українського ринку / І.В. Єріна // Статистика та економіка, аналіз. – 2012. – № 4. – С. 39–44.
2. Мойсей В.І. Функціональна роль міжнародної торгівлі в умовах глобалізації / В.І. Мойсей // Міжнародна економіка. – 2010. – № 4/12. – С. 65–70.
3. Торопков В.М. Структурно-територіальна організація міжнародної торгівлі / В.М. Торопков // Проблеми інформатизації та управління. – 2009. – Вип. 9. – С. 108–112.
4. World trade and GDP growth in 2016 and early 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2017_e/wts17_toc_e.htm.
5. Міжнародний валютний фонд, 2016. Перспективи розвитку світової економіки: занадто довгий період занадто повільного зростання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imf.org/ru/publications/weo>.
6. Participation of developing economies in world [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2017_e/WTO_Chapter_06_e.pdf.
7. Мазаракі А., Мельник Т. Сучасні тенденції та чинники розвитку зовнішньої торгівлі України / А. Мазаракі, Т. Мельник // Вісник КНТЕУ. Держава та економіка. – 2011. – № 2. – С. 5–14.
8. Чернега О.Б., Кожухова Т.В. Міжнародна торгівля як джерело та чинник сталого розвитку / О.Б. Чернега, Т.В. Кожухова // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Вип. 12. – Ч. 3. – С. 32–38.